
U SJEĆANJE. TOMISLAV PREMERL (1939.-2018.)

Oproštajno slovo s pogreba na Mirogoju, 11. travnja 2018. godine

Karin Šerman, Zagreb

Kao i svaki pravi arhitekt, dr. sc. Tomislav Premerl gradio je kuće. Složene, razrađene, promišljene, slojevite, intrigantne. Pritom i ponešto specifične. Naime, kuću koju imam na umu i koju je dr. Premerl tako suvereno gradio posebna je kuća – velika kuća arhitekture. S pomno razvedenim zasebnim jedinicama, u sebi zaokruženim i jedinstvenima, a opet međusobno blisko povezanim. Jedinice te kuće, svaka posebice, u sebi su bili čitavi svjetovi, neslučenih dimenzija i specifičnih prostornih ambijenata i atmosfera. U njima su svoje mjesto dobivala raznolika lica arhitekture: i projektiranje, i konzervacija, i istraživanje, i crtanje, i pedagogija, i pisanje, i publiciranje, i profesionalno i društveno angažiranje. Svi su oni tvorili zasebne bogate odaje, no uvijek integrirane u skladnu i nerazdvoju arhitektonsku kompoziciju i cjelinu.

Dr. sc. Premerl gradio ih je redom sve – razvijao, proširivao, nadograđivao, posvećujući im se svima nepodijeljeno predano, s istom zanesenošću, interesom, ozbiljnošću, nabojem i žarom.

Sobu konzervacije prakticirao je još od studentskih dana. Kroz život ju je sustavno punio biserima: od obnovljenih kontinentalnih drvenih kapela, preko romaničkih i gotičkih crkvice Krka, Raba, Makarske, Tučepa. Tu se rađala ljubav za baštinu, za povijesne slojeve i naslijeđe, a paralelno propitivali načini njihova primjerenog tretmana i očuvanja.

Potom soba pedagogije, u kojoj se nesebično dijele usvojena i razvijena znanja. Od onih temeljnih, elementarnih, pa sve do rafiniranijih i složenijih: od nastavnčkog angažmana u Građevinskom školskom centru pa sve do istraživanja prostora duhovnosti na Teološkom studiju i Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu. Pa i dalje, kroz brojne angažmane na doktorskim studijima Sveučilišta u Zagrebu i Zadru te mentorstvima doktorskih disertacija.

Potom projektantska soba, soba čiste arhitektonske produkcije. Ovdje nesumnjivo suvereno prevladavaju djela sakralne namjene – brojne crkve i pastoralni centri: od crkve sv. Apostola u Retkovcu, sv. Benedikta u Mičevcu, crkve u Čulincu i tolike druge. Kod svih je uočljiva složenost prostornog koncepta koji se dosljedno pretače u razrađenost detalja i opreme.

Potom soba crtanja arhitekture – njezinog istraživanja kroz skicu, potez, studiju, kroki. I opet, soba se čarobno puni brojnim motivima – od samih građevina, urbanih ambijenata pa sve do prirodnih krajolika, kontinentalnih i jadranskih, i to donesenih u čitavoj skali tehnika, od ugljena, olovke, flomastera, pastela. U svima je vidljiv neosporan likovni dar i nerv, impozantna crtačka strast i senzibilitet.

Potom soba pisanja, koja sve prethodne odaje povezuje poput kakvog besprijekornog sustava komunikacija. Medij pisane riječi, kultura teksta i potreba tekstualnog artikuliranja misli bitno određuju dr. sc. Premerla. Svojim napisima, još od doba studija, sustavno popraćuje aktualne arhitektonske pojave i bitna likovna i društvena događanja. Nebrojani eseji, pregledi, članci, komentari; mnoštvo tema, pitanja, rasprava, polemika; i čitava serija časopisa, glasila, platformi i objava, kojima se obraća i stručnim krugovima, ali i široj kulturnoj javnosti.

Potom znanstveno-istraživačka soba, precizna i fokusirana, dr. sc. Premerlu posebno važna i duboko imanentna. Centrira se oko doktorske disertacije obranjene 1985. na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu, pod nazivom *Hrvatska arhitektura između dva rata – nova tradicija*. Iz nje će, četiri godine kasnije, proizaći njegova stožerna knjiga, ubrzo kulturna i antologijska, koja postaje apsolutno nezaobilazna platforma za daljnja istraživanja hrvatske moderne i suvremene arhitekture. Ovaj segment Premerlove kuće pritom se razotkriva i kao sam konceptualni temelj i pouzdani teorijski oslonac čitave nadgradnje, sa središnjom tezom o arhitektonskom modernizmu kao okosnici i sudbinskoj trajektoriji hrvatske suvremene arhitekture. I ova soba, građena od knjiga, vremenom se sustavno širila, nizom važnih naslova, od *Nastajanja u suncu – esej o makedonskoj arhitekturi* do razmatranja *Zagreba kao grada moderne arhitekture*.

Tu su još i bitne sobe publicističkog i šireg profesionalnog angažmana. Njih tvori čitava množina aktivnosti, prvenstveno sudjelovanja u uređivanju ključnih stručnih časopisa – *ČIP-a*, *Arhitekture*, *Prostora*; pa do vođenja središnjih stručnih tijela – dopredsjedništva UHA-e i vođenja njezine Nakladničke djelatnosti. Ističe se također i dugogodišnje plodno djelovanje u Leksikografskom zavodu, na uređivanju tema iz područja arhitekture i likovne kulture. I važan angažman u Matici hrvatskoj, gdje od početka časopisa *Vijenac* u njemu sudjeluje autorskim priložima i u kojem je jedno vrijeme i urednik domene arhitekture, a gdje do samoga kraja vodi Matičin Odjel za arhitekturu.

Uistinu, šetnju razgranatim sobama Premerlove kuće arhitekture nemoguće je zaustaviti, a u svakoj od njih mogli bismo boraviti i istraživati danima. Relevantnost njihova sadržaja odavno je prepoznata – za svoje je djelo dr. sc. Premerl nagrađen istaknutim nagradama: nagradom „J. J. Strossmayer“ HAZU za publicistički rad 1994. godine i nagradom „Neven Šegvić“ Udruženja hrvatskih arhitekata 2010., za sveukupan teorijsko-publicistički rad na području arhitekture i urbanizma.

Gradnju ove Premerlove kuće željeli smo pratiti i dalje, znajući koliko još prostora ima za njezino širenje. Dapače, tako smo se nekako s dr. sc. Premerlom nedavno bili i dogovorili. Naime, predstavljanje 3. izdanja knjige *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata* održalo se pred malo više od dvije godine, krajem 2015. Nakon toga stigla je i nova knjiga – *Povijesnost arhitekture*, koju smo predstavili tek nedavno, krajem prošle godine. Tom prilikom dogovoren je i skori novi susret, u proslavi novoga budućeg rada, u uspostavljenom ritmu stvaralačkog zamaha.

I to kao da još uvijek čekamo. Naglost ovoga odlaska gotovo je nepojmljiva i nama kolegama gotovo neprihvatljiva. Planirao je još toliko toga, sve jedinice njegove otvorene kuće još su se bitno punile i nadograđivale. I što sada? Kako dalje? Ne preostaje nam nego s krajnjom pažnjom prigriliti tu prebogatu ostavštinu i pokušati je dalje čuvati i razvijati: jer, struktura kuće je postavljena, teorijski temelji utvrđeni, a svi prostori otvoreni. Pred tako vrijednim darom možemo se kao struka tek duboko pokloniti i s velikom zahvalnošću brižno prihvatiti i dalje njegovati.

No otišao je dobar duh te kuće. Njegov poslovični entuzijizam, uvijek pozitivnu energiju i trajnu vjeru u smisao i snagu arhitekture bit će nemoguće nadoknaditi i, svakako, nemoguće zaboraviti. No on se iz sakralnih prostora svojih ostvarenja sada preselio u nove i neslućene prostore duha. I, sigurna sam, već istražuje i sanja neke nove, najljepše arhitekture.

Hrvatska pak arhitektura izgubila je svog velikog zaljubljenika i trajnog zgovornika, vrsnog poznavatelja i neumornog istraživača. A svi mi koji smo ga malo bliže poznavali – a tu nas je, vjerujem, toliko mnogo – velikog i vjernog prijatelja i, iznad svega, plemenitog i dobrog čovjeka. Njegovoj supruzi Nadi i sinu Danielu s obitelji izražavam iskrenu sućut, a u ime svih nas kolega, na svemu što nam je značio i dao, iskrena mu i trajna hvala.